

MEZINÁRODNÍ ÚNOSY DĚTÍ A INSTITUCE V ČESKÉ REPUBLICE INTERNATIONAL ABDUCTIONS OF CHILDREN IN THE CZECH REPUBLIC

Eliška Pešlová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra právních oborů, řízení a ekonomiky

Summary

Problems of illegal removal of children from the site of their usual residence are recently very topical due to the increasing number of these cases. The solution of this case is rather difficult and calls for a cooperation of a number of institutions. Signatory countries of the Convention on civil aspects of international child abductions are due to establish so called central body for solution of this problem. In the Czech Republic this is the Office for International Legal Protection of Children. A number of further institutions deal with this field of interest in the Czech Republic. The newly established institute of the liaison judge is noteworthy, which should contribute to the solution of cases of the illegal removal of children. The other authorities of the social-legal protection of children and further subjects have also important position in problems of international abductions of children.

Key words: International abduction of children – authorities of social-legal protection of children – Office for International Legal Protection of Children – liaison judge

Souhrn

Problematika protiprávního přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště je v poslední době velmi aktuální vzhledem k narůstajícímu počtu těchto případů. Řešení takového případu je poměrně obtížné a vyžaduje spolupráci celé řady institucí. Signatářské státy Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí mají povinnost si určit tzv. ústřední orgán pro řešení této problematiky. V České republice je jím Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. Touto oblastí se v České republice zabývá celá řada dalších institucí. Za zmínku stojí nově vytvořený institut styčného soudce, který by měl přispět k lepšímu řešení případů protiprávního přemístění dětí. Důležité postavení v otázkách mezinárodních únosů dětí mají i ostatní orgány sociálně právní ochrany dětí a další subjekty.

Klíčová slova: mezinárodní únosy dětí – orgány sociálně právní ochrany dětí – Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí – styčný soudce

ÚVOD

V poslední době jsou poměrně běžně uzavírána manželství smíšených párů. Rodinný život lidí, kteří pocházejí z odlišných kulturních zvyklostí vykazuje určitá specifika, která si partneři v počátečních fázích manželství dostatečně neuvědomují. Problém nastává tehdy, kdy v manželství jsou již děti a partneři si přestávají rozumět. Taková situace často končí

mezinárodním únosem dítěte jedním z rodičů.

Pokud je již protiprávní přemístění dítěte z místa jeho obvyklého bydliště uskutečněno, je třeba tuto nastalou situaci řešit především s ohledem na nejlepší zájem přemístěného dítěte. Pro řešení takového problému potřebuje dotčený rodič pomocnou ruku, kterou mu mohou poskytnout nejrůznější instituce a subjekty. Tento článek proto poskytuje pohled na

institucionální zabezpečení problematiky mezinárodních únosů dětí v České republice.

INSTITUCE

Otázky týkající se protiprávního přemístění dětí ze státu jejich obvyklého bydliště do jiného státu jsou v České republice většinou předmětem zájmu orgánů sociálně právní ochrany dětí. Mezi tyto orgány patří krajské úřady, obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. Na základě pověření vydaného Ministerstvem práce a sociálních věcí mohou sociálně právní ochranu dětí vykonávat další subjekty, a to jak fyzické osoby, tak právnické. Jedná se například o nadace, občanská sdružení apod. Na druhou stranu se v České republice touto oblastí zabývá řada dalších institucí a orgánů, mezi které patří například soudní orgány, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo zahraničních věcí, Ministerstvo zdravotnictví, veřejný ochránce práv, styčný soudce, Asociace mediátorů České republiky apod.

ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně je podle Úmluvy o občansko-právních aspektech mezinárodních únosů dětí ústředním orgánem České republiky pro otázky protiprávního přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště. Jedná se o orgán sociálně právní ochrany dětí, který je řízen Ministerstvem práce a sociálních věcí. Tento Úřad vznikl v roce 2000 na základě zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Historie působnosti ústředních orgánů v záležitostech s cizinou v České republice sahá až do 30. let 20. století, kdy byla v Brně založena Společnost pro mezinárodní právní ochranu mládeže v republice Československé. Jejím cílem bylo vytvořit ústav pro mezinárodní právní ochranu mládeže s celostátní působností a dále pak vytvořit mezinárodní organizaci pro péči o mládež. Do její činnosti tedy spadalo například vymáhání vyživovacích povinností, pátrání po rodičích některých dětí, dohlížení na sirotky, navazování kontaktů s obdobnými institucemi v zahraničí, pořádání konferencí a kurzů pro zvyšování odbornosti

a informovanosti široké veřejnosti. Na existenci této Společnosti navázala v roce 1952 Úřadovna ochrany mládeže, jejímž úkolem byla právní ochrana mládeže ve vztahu k cizině. Ta svoji činnost vyvíjela do roku 1956. V tomto roce byl založen nový ústřední orgán, který byl pod vedením Ministerstva spravedlnosti, a to Ústředí pro mezinárodně právní ochranu mládeže. Mezi hlavní úkoly tohoto Ústředí patřilo např. vykonávání opatrovnické funkce nezletilým osobám v řízení před soudy, pomoc při pátrání po rodičích dětí, vymáhání výživného, pomoc při uplatňování dědických nároků nezletilých, spolupráce s obdobnými institucemi v zahraničí, poradenská činnost soudům a jiným orgánům apod. Ústředí vykonávalo tyto činnosti až do roku 2000, tj. do vzniku Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který v podstatě navázal na činnost Ústředí.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí vykonává tyto hlavní činnosti:

- *výkon funkce kolizního opatrovníka nezletilých dětí v řízení před českým soudem na základě rozhodnutí českého soudu,*
- *vymáhání výživného pro oprávněné v České republice od povinných v cizině a naopak,*
- *výkon funkce ústředního orgánu podle Úmluvy o občansko-právních aspektech mezinárodních únosů dětí,*
- *výkon funkce ústředního orgánu podle Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení,*
- *výkon funkce ústředního orgánu podle nařízení Rady Evropských společenství č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení Rady Evropských společenství č. 1347/2000 (16).*

V souvislosti s přijetím Úmluvy o občansko-právních aspektech mezinárodních únosů dětí má Úřad celou řadu povinností. Jednou z nich je povinnost spolupracovat s ústředními orgány ostatních smluvních států. Tato spolupráce zahrnuje například zjištění místa pobytu protiprávně přemístěného dítěte, zajištění jeho bezodkladného návratu, zajištění dobrovolného návratu dítěte do místa jeho obvyklého bydliště

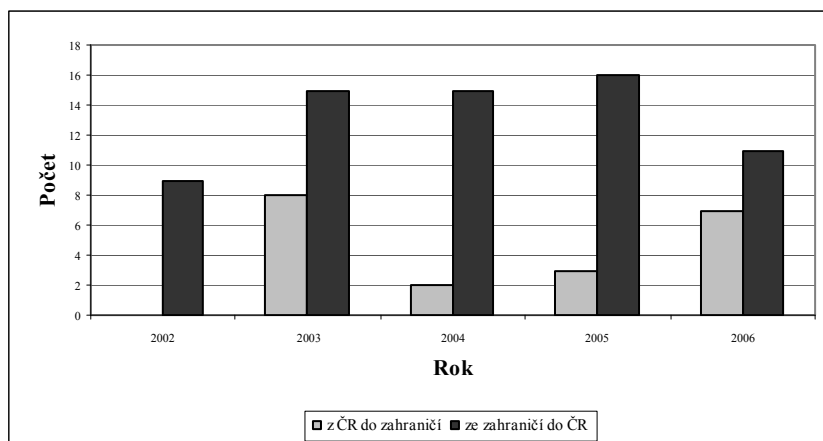
tě, zabránění dalšímu ubližování dítěti, poskytování informací, zahájení soudního řízení, zajišťování kontaktu se státními orgány a jinými subjekty v zahraničí, jichž se tato problematika rovněž týká apod. Dále je Úřad povinen snažit se o urychlenou realizaci cílů stanovených touto Úmluvou, přijmout veškerá opatření nutná k dosažení dobrovolného návratu dítěte, v řízení o navrácení dítěte jednat urychleně, informovat žadatele o případných důvodech pro odmítnutí žádosti o navrácení dítěte apod.

Z dostupných materiálů Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí je možné zjistit, že

dochází k neustálému přibývání případů protiprávního přemístění dětí nejen ze zahraničí do České republiky, ale i naopak.

V letech 2002–2006 řešil Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí celkem 86 případů protiprávního přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště, kdy 66 případů se týkalo neoprávněného přemístění dětí z ciziny do České republiky a 20 případů z České republiky do ciziny (graf č. 1). V roce 2006 došlo k mírnému poklesu případů neoprávněného přemístění dětí do České republiky, a naopak k růstu případů protiprávního přemístění dětí do zahraničí.

Graf č. 1 Protiprávní přemístění dětí v letech 2002–2006

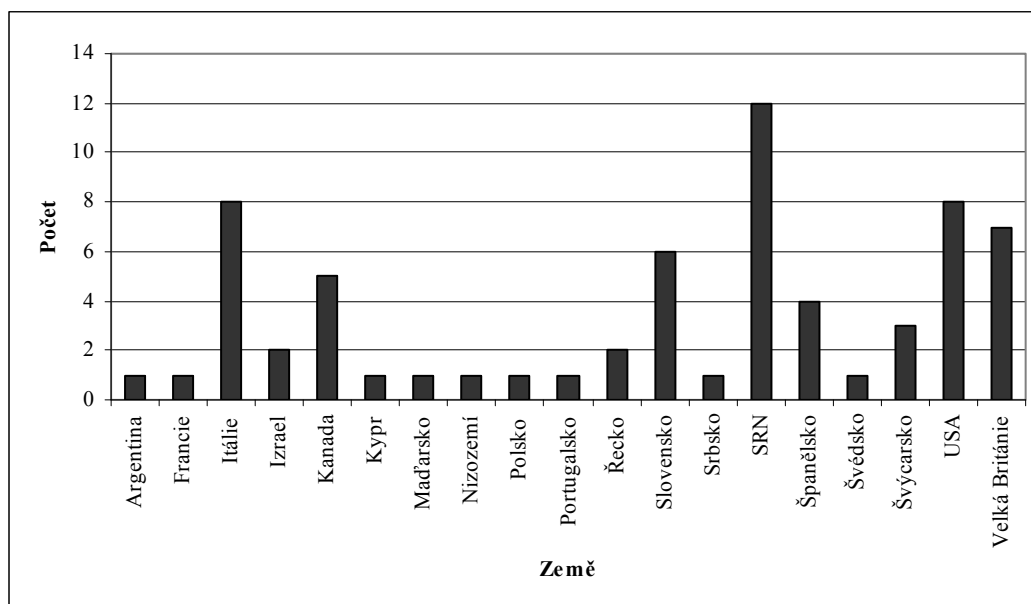
Zdroj: Výroční zprávy Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí 2002–2006

Pozornost si zaslouhuje i struktura případů přemístění dětí v jednotlivých letech, tj. z jakých zemí a do jakých zemí byly děti ve sledovaných letech přemístěny (graf č. 2, graf č. 3).

Na základě dostupných materiálů Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí je možné říci, že v letech 2002 až 2006 řešil Úřad přípa-

dy neoprávněného přemístění dětí z ciziny do České republiky nejčastěji ve vztahu s Německem, a to ve 12 případech, dále pak s Itálií a Spojenými státy americkými, a to v 8 případech (graf č. 2). Poměrně významné místo v počtu případů protiprávního přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště do České republiky zaujímá v uvedených letech

Graf č. 2 Případy protiprávního přemístění dětí ze zahraničí do ČR v letech 2002–2006

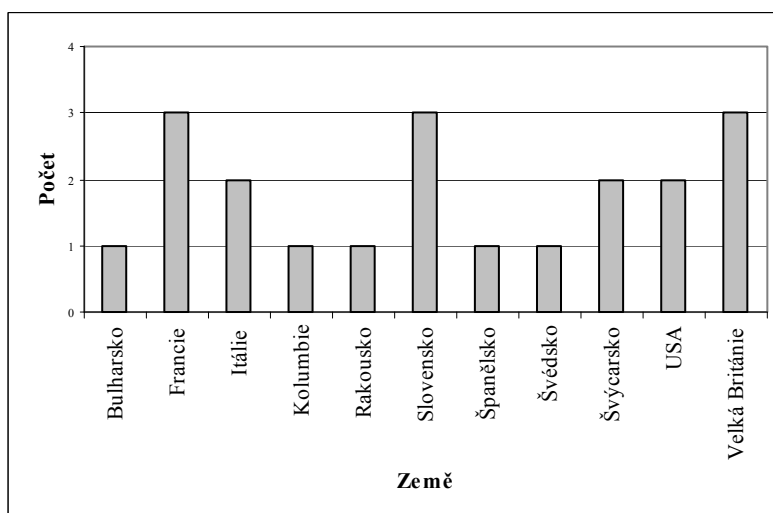

* Zdroj: Výroční zprávy Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí 2002–2006

Na druhou stranu v letech 2002 až 2006 řešil Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí i řadu případů neoprávněného přemístění dětí z České republiky do ciziny. Nejvíce případů bylo v uvedených letech řešeno ve vzta-

hu s Francií, Slovenskem a Velkou Británií, a to 3 případy. Dále následovala Itálie, Švýcarsko a Spojené státy americké se 2 případy (graf 3).

Graf č.3 Případy protiprávního přemístění dětí z ČR do zahraničí v letech 2002–2006

* Zdroj: Výroční zprávy Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí 2002–2006

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí zahajuje své jednání v otázkách protiprávního přemístění dětí na základě žádosti rodiče, který usiluje o návrat svého dítěte do místa jeho obvyklého bydliště. Žádost o navrácení dítěte musí splňovat podmínky stanovené Úmluvou o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Takovou žádost se Úřad pokusí buď přímo vyřídit, tj. vyvine úsilí k zajištění dobrovolného navrácení dítěte, pokusí se o dosažení smírného řešení celého případu, zahájí řízení o navrácení dítěte apod., nebo v předem stanovených lhůtách oznámí žadateli, proč jeho žádosti není možné vyhovět.

KRAJSKÉ ÚŘADY, OBECNÍ ÚŘADY

Místně příslušné orgány sociálně právní ochrany dětí, tj. oddělení sociálně právní ochrany dětí na příslušném obecním nebo krajském úřadě, se na řešení případů protiprávního přemístění dětí podílejí různými způsoby – například sepisováním zpráv o sociálních poměrech dítěte v rodině, ve které žije, vykonáváním funkce opatrovníka k zastupování nezletilého dítěte při soudním řízení, zastupováním Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí, podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, při soudním jednání apod.

Spolupráce mezi místně příslušnými orgány sociálně právní ochrany dětí a Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí při řešení případů protiprávního přemístění dětí ze země jejich obvyklého bydliště do jiné země je v České republice na dobré úrovni.

MINISTERSTVA ČESKÉ REPUBLIKY

Některá ministerstva České republiky jako Ministerstvo práce a sociálních věcí, spravedlnosti, vnitra, zahraničních věcí, zdravotnictví, vytvářejí na základě své spolupráce potřebné kroky k posílení ochrany práv dětí v České republice. Významné postavení v otázkách protiprávního přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště má Ministerstvo práce a sociálních věcí, jakožto subjekt odpovědný za činnost Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí a dále jakožto orgán sociálně právní ochrany dětí. Ministerstvo spravedlnosti vyvíjí své úsilí zejména na poli české právní úpravy, kdy se snaží o to, aby česká legislativa vztahující se k otázkám dětských práv odpo-

dala aktuálním potřebám této oblasti. Ministerstvo zahraničních věcí disponuje seznamem českých zastupitelských úřadů v zahraničí, které poskytují dotčeným osobám informace o institucích, jež jim mohou být nápomocny při řešení jejich situace apod.

STYČNÝ SOUDCE

Styčný soudce působí v České republice teprve krátce, a to až od konce roku 2006, přestože návrh na zřízení tohoto speciálního institutu byl ve světě učiněn již v roce 1998. Institut styčného soudce má za úkol zabezpečovat komunikaci a styk mezi soudci jednotlivých smluvních států Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Prostřednictvím využití tohoto soudce při řešení případů protiprávního přemístění dětí je snazší dojít v soudním řízení ke smírnému řešení případu nebo k rychlejšímu vydání rozhodnutí v dané věci právě díky přímé mezinárodní spolupráci mezi jednotlivými soudci. Tato mezinárodní spolupráce je velmi užitečná, neboť jejím prostřednictvím si jednotliví soudci z různých zemí snadněji předávají své zkušenosti, týkající se postupů a metod využívaných při soudních jednáních s mezinárodním prvkem. V oblasti řešení případů mezinárodních únosů dětí působí styčný soudce spolu s Úřadem pro mezinárodně právní ochranu dětí.

Mezi činnosti styčného soudce patří například:

- pomoc soudcům při aplikaci Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí,
- schopnost odpovědět na otázky týkající se legislativy a kompetencí ústředních orgánů v otázkách protiprávního přemístění dětí,
- přijímání a usnadňování příchozí a odchozí soudní komunikace,
- podpora mezinárodní spolupráce v oblasti rodinného práva,
- shromažďování nových poznatků ohledně Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí apod. (10)

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV

Veřejný ochránce práv je veřejný, vnější, nezávislý a bezplatný institut, který je pověřený státem, aby řešil stížnosti občanů České repub-

liky na činnost veřejné správy a upozorňoval na případné nesrovnalosti v činnosti subjektů veřejné správy a tím tedy zabezpečoval ochranu práv a zájmů svých občanů.

V otázkách neoprávněného přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště se zabývá zejména případy, které vedou proti činnosti soudů, orgánů sociálně právní ochrany dětí a ministerstev. V jeho pravomoci však není zrušení či změna rozhodnutí vydaného některým z výše zmíněných orgánů, může od nich ale požadovat, aby zjednalý nápravu v rámci svých možností.

NADACE, OBČANSKÁ SDRUŽENÍ

V České republice se otázkami mezinárodních únosů dětí zabývá celá řada neziskových organizací. Mezi nejznámější patří např. Nadace naše dítě, Fond ohrožených dětí, Bílý kruh bezpečí, ROSA apod.

Nadace naše dítě a občanské sdružení Fond ohrožených dětí se v rámci své činnosti snaží pomáhat týraným, zanedbávaným, opuštěným a jinak sociálně ohroženým dětem, které se ocitly v těžké životní situaci. Občanské sdružení Bílý kruh bezpečí při své činnosti klade důraz na pomoc obětem a svědkům trestných činů a na prevenci kriminality. Občanské sdružení ROSA se zabývá pomocí ženám, které se staly oběťmi domácího násilí a jejich dětem, dále pak prevencí domácího násilí.

ZÁVĚR

Řešení případů protiprávního přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště není lehkou záležitostí. Každý takový případ je svým způsobem jedinečný, a proto vyžaduje individuální přístup s důrazem na ochranu práv dětí. Významné místo při řešení těchto případů zastává Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí, který je podle vybraných právních předpisů specialistou na otázky mezinárodních únosů dětí. Zoufalý rodič se však v České republice může obrátit na různé subjekty, které se mu s řešením jeho problému pokusí pomoci. Činnost všech těchto subjektů by měla být vedena snahou chránit zájmy a blaho dětí, tak jak o tom pojednává Úmluva o právech dítěte, neboť jsou to právě děti, které takovým sporem rodičů trpí nejvíce.

LITERATURA

1. Bechyňová, V., Beran, J. et al.: Obecný vzdělávací systém pro úředníky místních samosprávných orgánů: Správní činnosti při sociálně právní ochraně dětí. [online]. 11. 9. 2005, [cit. 2006-10-06]. Dostupné z <http://www.mv.cz/sprava/priprava/e_learning/ochranadeti.pdf>.
2. Bílý kruh bezpečí. [online]. [cit. 2007-09-29]. Dostupné z <<http://www.bkb.cz/index.php>>.
3. Fond ohrožených dětí. [online]. 29. 9. 2007, [cit. 2007-09-30]. Dostupné z <<http://www.fod.cz/>>.
4. Hague conferenc on private international law. Guide to Good Practice: Part I – Central Authority Practice. 1st ed. Bristol: Jordan Publishing Limited, 2003. ISBN 0-85308-8934.
5. Kloub, J., Vonráčková, P.: Mezinárodní únosy dětí I. [online]. 19. 4. 2006, [cit. 2006-10-07]. Dostupné z <<http://www.viaiuris.pilaw.cz/index.php?p=msg&id=45>>.
6. Lorte, P.: Report on Judicial Communications in Relation to International Child Protection. [online]. Říjen 2006, [cit. 2007-09-29]. Dostupné z: <http://www.hcch.net/index_en.php?act=publications.details&pid=3893&zoek=Doc.%20No%208>.
7. Miketa, K.: Děti unesené navždy: Osudy českých dětí, unesených a protiprávně zadržovaných v zahraničí. 1. vyd. Praha: Sdružení MAC, 1998. ISBN 80-86015-39-4.
8. Nadace naše dítě. [online]. c2005, [cit. 2007-09-30]. Dostupné z: <<http://www.nasedite.cz/webmagazine/home.asp?idk=175>>.
9. Pešlová, E.: Mezinárodní únosy dětí. In: Zdravotně sociální problematika dětství v evropském kontextu. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2006, s. 62–69. ISBN 80-7040-946-0.
10. PTÁČEK, L.: Judikatura zahraničních soudů ve věcech mezinárodních únosů dětí, aplikace nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. 11. 2003. [online]. 4. 6. 2007, [cit. 2007-09-29]. Dostupné z: <portal.justice.cz/soud/soubor.aspx?id=47930>.
11. ROSA – občanské sdružení nabízející komplexní pomoc ženám – obětem domácího násilí. [online]. [cit. 2007-09-29]. Dostupné z: <<http://www.rosa-os.cz/>>.
12. Rozehnalová, N., Týč, V., Záleský, R.: Vybrané problémy mezinárodního práva soukromého v justiční praxi. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1570-5.
13. Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. [online]. [cit. 2007-09-30]. Dostupné z: <<http://www.umpod.cz>>.
14. ÚZ č. 592 – Rodinné právo, ochrana dětí, registrované partnerství. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2006. ISBN 80-7208-598-0.
15. Veřejný ochránce práv – ombudsman. [online]. [cit. 2007-09-29]. Dostupné z: <<http://www.ochrance.cz/>>.
16. Výroční zprávy Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí z let 2002–2006.
17. Zierhutová, J.: Krizové centrum pro děti a rodinu. Sborník z mezinárodní konference: Sociálně aspekty

- krizových situácií, Trnava 2005, ISBN 80-7040-848-0, s. 53–64
18. Zierhutová, J., Dvořáková, J.: Děti a Úmluva o právech dítěte. Sborník z mezinárodní konference: Zdravotní a sociální otázky dětství v evropském kontextu, 2006
19. Zierhutová, J., Mojžíšová, A.: Rozvod z pohledu dítěte. Sociální práce, Sociálna práca. 2/2006. ISSN 1213-6204, s. 89–101
- * *Tento článek byl napsán s pomocí grantu GAJU č. 20/2006/H-ZSF*

Eliška Pešlová
e.pesl@tiscali.cz